

Шевчук О. О. – кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри економічної безпеки
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ВИДИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ШЛЯХИ ВПЛИВУ НА НЕЇ

Тіньова економіка – господарська діяльність, що розвивається поза державним обліком і контролем, а тому не зафіксована в офіційній статистиці. Так звані тіньові підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів і державних цільових фондів. Вони не сплачують податків, збільшуючи власні прибутки. Вивченню тіньової економіки присвятили праці такі вчені, як В. Бородюк, Д. Блейдс, О. Буришов, З. Варлалій, Т. Корегіна, С. Тпінкіна, Н. Шелудько. Тіньову економіку можна розподілити на такі основні блоки:

– неофіційна («сіра») економіка, що охоплює легальні види господарської діяльності, поширені переважно у сфері послуг (одержувачі послуг приховують їх від оподаткування);

– фіктивна господарська діяльність, якою займаються зазвичай керівний склад підприємств і чиновники в країнах із розвинутою економікою. Особи, що мають доступ до суспільної власності, збагачуються за допомогою незаконних засобів;

– підпільна («чорна») економіка, тобто заборонена законом діяльність (наркобізнес, контрабанда, підробка грошових засобів, торгівля людьми, вбивства тощо).

Тіньовий сектор існує в усіх країнах із ринковою економікою. Він є досить складним, а отже, процес його узагальнення є також проблемним.

Тіньова економіка України – результат системної кризи економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення цього явища відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, рівень тіньового сектору економіки України за підсумками II кварталу 2016 року становить 36 % від офіційного ВВП. За попередніми оцінками

державний бюджет України унаслідок збільшення тіньового сектору 2018 року може недоотримати понад 100 млрд грн.

Без обмеження тінізації економіки неможливе ні справжнє її ринкове реформування, ні забезпечення надійної економічної безпеки нашої країни. Подолання зазначеного явища в жодному разі не можна сприймати як примусове знищення всіх структурних складових тіньової економіки. Світова практика доводить, що суто силовими методами цієї проблеми не розв'язати. Це має бути поступовий процес її декриміналізації шляхом створення якісно нової правової системи. Причому необхідно застосовувати різні підходи й диференційовані методи впливу держави на окремі складові тіньової економіки, зокрема такі, як «сіра», «темно-сіра», «кримінально-чорна», «криваво-чорна» економіка. Розглянемо ці види більш детально.

1. Подоланню тінізації «сірої» економіки, пов'язаної з виживанням населення в кризових умовах, сприятиме встановлення економічно справедливого неоподаткованого мінімуму доходів.

2. З метою прискорення легалізації «темно-сірої» економіки та перетворення її на легальну, офіційну економіку необхідно реалізувати комплекс конкретних заходів.

По-перше, слід здійснити економіко-правову інвентаризацію з подальшою відповідною декриміналізацією більшості з існуючих проявів так званих тіньових правопорушень, залежно від ступеня їхньої соціально-економічної небезпеки. Основним напрямом тут повинен стати підхід, згідно з яким переслідування, покарання і стягування вартісно-майнової компенсації може бути застосовано до тих конкретних підприємців, які своїми шахрайськими протиправними діями завдали реальних збитків власним партнерам, клієнтам, приватним особам.

По-друге, доцільно пом'якшити й диференціювати штрафні санкції та покарання за несуттєві правопорушення. Практика (зокрема міжнародна) засвідчує, що невеликі, але неминучі, суми штрафів, що будуть неодмінно накладатися на порушників, скажімо, акцизних правил торгівлі, активніше сприятимуть дотриманню законів з боку тіньовиків. Водночас надвисокі штрафні санкції, навпаки, сприяють приховуванню таких порушень.

По-третє, необхідно усунути наявні в чинному законодавстві дискримінаційні елементи, підвищивши ефективність захисту прав власності й інтересів підприємців із боку державної влади. У цьому напрямі акцентувати слід на тому, що процес удосконалення кримінального законодавства сьогодні значно відстає від розвитку приватної власності й підприємництва. Так, у Кримінальному кодексі України донині немає такого поняття, як захист прав приватної власності (індивідуальної, акціонерної, корпоративної). Доцільно також розмежувати норми кримінального законодавства щодо здійснення захисту різних форм власності, взявши за основу поняття «чуже майно (власність)». Широкий доступ суб'єктів приватної підприємницької діяльності до надзвичайно потужних і ще не задіяних потенційних можливостей державного правового захисту особистих майнових прав може слугувати достатнім стимулом і необхідним гарантом полегшення процесу легалізації тіньової економіки.

По-четверте, варто значно спростити й суттєво зменшити кількість державних інстанцій, а також обов'язкових візитів підприємців до державних установ і організацій для реєстрації та виконання багаторазової звітності, податкових платежів та інших надмірних бюрократичних вимог. Тобто нагальним є питання оптимальної економіко-правової дерегуляції підприємницької діяльності в приватному секторі економіки.

По-п'яте, слід налагодити правову й організаційно-кадрову роботу з метою підвищення рівня професіоналізму, цивілізованості державного апарату, посилення його відповідальності за прояви неухважного та некоректного ставлення до підприємців усіх форм власності, тобто створити правове поле відносин держслужбовців і підприємців. Здійснення ефективних правових та організаційно-процедурних заходів, спрямованих на захист і звільнення підприємців від натиску тотальної корупції, з одного боку, і кримінально-мафіозного рекету, з іншого, є однією з головних і необхідних умов обмеження небажаної тінізації економіки. Так, доцільно прийняти пакет законодавчих актів, які б посилювали захист приватної та публічної форм власності, забезпечували надійну правову захищеність підприємців.

3.3 метою протистояння «кримінально-чорній» та «криваво-чорній» складовим тіньової економіки, передусім потрібно ліквідувати наявні зони правового вакууму, що провокує поширення процесів тінзації і криміналізації вітчизняної економіки. Значні прогалини, що існують нині в чинному законодавстві, не дають можливості, навіть за умови виявлених конкретних (за світовими стандартами) злочинів у сфері ринкових відносин, притягувати до відповідальності порушників. Отже, чим швидше держава буде спроможна утвердити у власній економіці нове нормативно-правове середовище, тим більше з'явиться можливостей щодо обмеження економічно небезпечних, передусім кримінальних, складових тіньової економіки.

Шушак А. О. – аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПРЕРОГАТИВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

За сучасних умов результативність публічного управління залежить від застосування достатнього обсягу інноваційних форм і методів управління, оскільки усталені методи вже не є ефективними. В Україні ця проблема є особливо актуальною з урахуванням новітніх викликів, які вимагають невідкладної модернізації системи публічного управління для прискорення соціальних і економічних змін та задоволення потреб суспільства [1].

Головними причинами розвитку тіньової економіки в Україні є значне оподаткування доходів підприємств, недосконалість чинного законодавства, високий рівень безробіття, криза неплатежів, відсутність сприятливого інвестиційного клімату. Всі ці причини призводять до збіднення значної частини населення, суттєвого зниження рівня його життя та викривлення розвитку принципів демократичного суспільства [2].

Тіньовий сектор можна реально скоротити лише за умови зменшення витратності та зростання ефективності легальної